

TÁJÉRTÉKELÉS: KÉRDŐÍVES TÁJKÉPMINŐSÍTÉS-ELEMZÉS ¹

*Karancsi Zoltán*²

Kulcsszavak: tájértékelés, tájesztétika, tájképmínősítés

Összefoglalás

Ezzel a kérdőíves felméréssel az volt a célom, hogy vizsgáljam az alapvető tájtypusokról készült fotók milyen érzelmi hatást váltanak ki a különböző életkorú tanulókból. Ehhez egy 27 fogalom párból álló (pl. szép-csúnya) listáról kellett kiválasztaniuk azt az 5 fogalmat, ami a bemutatott kép alapján eszükbe jutott. A kérdőív segítségével lehetőség nyílt az utazási szokások és a jelenlegi és a óhajtott lakókörnyezet felmérésére is.

Abstract

Land evaluation: questionnaire-based analysis of landscape classification

Keywords: land evaluation, landscape aesthetics, landscape classification

My purpose with this survey was to examine that what kind of emotional effects of different aged students are triggered by the photos taken about the general types of landscapes. First they had to choose the 5 notions coming to their mind from a list consisting of 27 notions of pair (e.g. beautiful-ugly). It became possible, through the questionnaire, to make the survey of travelling habits and of the actual and desired living environment, as well.

Bevezetés

Korábbi, táj- és környezetesztétikai tanulmányainkban részletesen feldolgoztuk a Medves-térség képeslapjain megjelenő motívumokat (Karancsi Z. – Kiss A. 2006), majd egy klasszikus, a legtöbb eddig kiadott képeslapon szereplő képeslapmotívum (Salgó vára) megjelenítésének változásait követtük nyomon (Karancsi Z. – Horváth G. – Kiss A. 2006). Vizsgáltuk, hogy a 21. században, az Internet, a mobiltelefon és a digitális televíziózás korában milyen szerepe maradt a tájat, a környezetet ábrázoló képeslapoknak az emberek közötti kommunikációban?

Ebben a tanulmányban azt vizsgáltuk meg, hogy az alapvető tájképtípusok fényképe milyen érzelmeket vált ki különböző korosztályhoz tartozó tanulók körében?

Mivel elődeink nagyon sokáig éltek trópusi szavannákon, az ilyen környezettel szembeni érzelmi reakcióink némelyike szerepet játszhatott az alkalmazkodásban. Ösztönös esztétikai reakcióink nem alakulhattak volna ki, ha csökkentették volna életben maradásunk esélyeit. Ezzel szemben a túlélésünk esélyeit növelő reakciók fennmaradtak.

Nagy Britanniában pszichológusok fényképek segítségével számos ellenőrzött kísérletet végeztek gyermekekkel és felnőttekkel, hogy kiderítsék, milyen környezetet részesítenek előnyben. A kísérletek izgalmas eredményeket hoztak. A zsenge korú kisgyermeknek a füves szavanna tetszett legjobban (legkevésbé a sivatag). Ezzel szemben a kamaszok, akik már más környezetekkel is találkoztak (pl. lombhullató erdőkkel vagy akár esőerdőkkel) az utóbbiak néha ugyanúgy tetszettek,

¹ A tanulmány az OTKA támogatásával (T046373) készült.

² SZTE JGYPK Földrajzi és Ökoturisztikai Tanszék, 6725 Szeged, Boldogasszony sgt. 6., karancsi@jgypk.u-szeged.hu

mint a szavanna. A kísérletek végső tanulsága az, hogy a kisgyermekkel velük született a szavanna szeretete. A kísérleti alanyok idősödésével azután döntéseiket átszínezik egyéb környezetekről szerzett tapasztalataik vagy ismereteik. Ha hiányoztak a tapasztalataik más típusú környezetekről, akkor a fényképek alapján ők is a szavannát választották. A bizonyítékok tehát arra utalnak, hogy velünk született tetszés él bennünk a szavanna iránt, amely – az ezt elmosó tapasztalatok hiányában – befolyásolja esztétikai döntéseinket elődeink sikeres alkalmazkodásának örökségeként (Appleton, J. 1975; Barrow, J. D. 1998).

Természetesen kíváncsi voltam arra, hogy vajon a magyar gyermekek hasonlóképpen választják-e ki a szavannát a bemutatott alapvető tájtypusok közül. Hogyan módosul ez a magasabb életkorral járó tapasztalással a magyar diákok között.

Arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy vajon a különböző korú (kisiskolás, felső tagozatos, gimnazista, egyetemista) tanulók milyen tájtypust kedvelnek, illetve hogy van-e eltérés az életkor függvényében abban, hogy ugyanazt a tájképet szépnek vagy csúnyának látják?

Módszer

A kérdőíves vizsgálatot különböző korú tanulókkal végeztük el a kisiskolástól az egyetemistáig. Az alapvető tájtypusok fényképeinek bemutatása után minden kép esetében 27 fogalompár közül kellett kiválasztani a résztvevőknek a legjellemzőbbet (maximum ötöt). A kiválasztott melléknév-párt 1-7-ig súlyozhatták is, amivel a látott táj által kiváltott érzéseit tehetette árnyaltabbá. A kérdőívre adott válaszokból az is kiderült, hogy utazás révén vannak-e tapasztalatai a bemutatott tájtypusokról, egyáltalán szoktak-e utazni, de megtudhatjuk azt is, hogy a válaszadó diák milyen lakókörnyezetből származik és hogy humán vagy reál érdeklődésű.

Eredmények

A feldolgozott kérdőívek száma: 302 db volt. Ebből 92 alsó tagozatos (5. osztályos) diák (28 fiú, 64 leány) és 97 felső tagozatos (8. osztályos) tanuló vett részt a felmérésben (37 fiú, 60 leány). A középiskolásokat 64 gimnazista (17 fiú, 47 leány) képviselte, míg az egyetemisták közül 49-en (24 férfi, 25 nő) töltötték ki a kérdőíveket. Az összes általános iskolás és a középiskolások egy része kisvárosi és falusi tanuló volt, míg a középiskolások másik része és az egyetemisták nagyvárosi oktatási intézménybe jártak. A felsőoktatási intézményekre jellemző leginkább, hogy akár több száz kilométeres vonzáskörzete van, így az egyetemisták között figyelhető meg a legnagyobb változatosság, már ami az eredeti lakókörnyezetet jelenti.

A kérdőív elején néhány általános kérdés szerepelt, amelyre adott válaszok tájékoztattak a kitöltő eddigi lakókörnyezetéről:

- *Eddigi életed nagy részét milyen típusú településen töltötted?*

A válaszadók legnagyobb része 196 fő (65%) a kisvárost, 65-en (21%) a falut jelölték meg. A megkérdezettek csupán 12 %-a (36 fő) érkezett nagyvárosból és csupán 2%-uk (5 fő) tanyáról.

- *Az a település, ahol eddigi életed nagy részét töltötted hol fekszik?*

Mivel alföldi kisvárosi általános iskolában és középiskolában töltötték ki legtöbben a kérdőívet ezért egyáltalán nem meglepő, hogy 285-en a síkvidéken-t, és csupán 17-en jelölték meg a domb- vagy hegyvidéken-t.

A következő kérdésekkel az érdeklődési kört próbáltam feltérképezni, hiszen a tájkép megítélése szempontjából nem mindegy hogy a kérdezett személy humán vagy reál beállítottságú személy. Általában elmondható, hogy a humán érdeklődésű emberek érzékenyebbek a szépre, így egy táj szépsége is nagyobb hatást gyakorol rájuk.

- Szereted-e a magyar irodalmat? Szereted-e a kémiát?

A válaszok alapján a megkérdezettek nagyobb része humán érdeklődésű, az irodalmat a 196 válaszadó szereti, a kémiát csupán 64. Annak, hogy a második kérdésre 49-en nem válaszoltak, az az oka, hogy az alsó tagozaton még nem tanulnak kémiát.

Megkérdeztük, hogy ha lehetőség lesz rá, akkor:

- Idős korodban milyen táji környezetben szeretnél élni?

Itt több válasz is bejelölhető volt. A legtöbben (160 fő) a tó- vagy tengerpartot jelölték be, ami egyáltalán nem okozott meglepetést, ahogyan az sem, hogy a második helyen a domb- vagy hegyvidék „végzett” (112 fő jelölte meg). Síkvidéken 101 fő, magashegységben pedig csupán 45 fő szeretne élni.

Ehhez kapcsolódva azt is megkérdeztük hogy:

- Idős korodban milyen településtípusban szeretnél élni?

Ennél a kérdésnél is lehetőség volt több választ megjelölni. A legtöbben ugyanabban a településtípusban szeretnének élni, amiben eddig is éltek, így 165-en szeretnének kisvárosban élni, 124-en nagyvárosban, 84-en faluban és az 5 tanyasi tanuló továbbra is tanyán képzelel el az életét.

A következőkben 6 tájképfotót mutattunk be (1-6. ábrák). Minden kép megtekintése után a tanulóknak 27 melléknév-párból a legjellemzőbbet (maximum 5-öt) kellett kiválasztani, majd egy hetes skálán további finomítással lehetett árnyalni azt az érzést, amit kiváltott belőlük a látott táj (a középen lévő 4-es a semleges értéket jelöli).

A képekhez adott melléktípusok közül a leggyakrabban előforduló ötöt korcsoportonként táblázatba foglaltuk. E mellett jelöltük azokat is (*dőlt betűvel*), amelyeket legkevesebben választottak, és amelyek jelölése magyarázatra szorul.

1. ábra (Magashegyi táj) kiértékelése

5. osztály	8. osztály	Gimnázium	Egyetem
hideg hegyes szép megnyugtató nedves	hideg hegyes megnyugtató fényes természetes	hegyes hideg természetes színtelen nyugtalanító	hideg – meleg hegyes – sík (vidéki) barátságtalan – barátságos fakó
<i>színtelen</i> <i>kellemes</i> <i>lakatlan</i>	<i>veszélyes</i> <i>lakatlan</i>	<i>veszélyes</i> <i>lakatlan</i> <i>békés</i>	<i>tiszta</i> <i>lakatlan</i>

A választott melléktípusok esetében semmi meglepő nincs, talán az egyetemisták nagyobb bizonytalansága a hideg – meleg melléktípus-pár között arra utal, hogy sokan rendszeresen üznek téli sportokat, ami pozitív (tehát meleg) élményként kötődik a hegyes tájhoz. A másik érdekesség megint abból fakad, hogy a rendszeres túrázók is elsősorban az egyetemisták közül kerülnek ki, így akár a lapos hegyi fennsík is kapcsolható a látott képhez. A kellemes élmények, a jó társaság miatt bármilyen környezet – akár egy kopár hegyvidéki táj is – lehet barátságos.

A legkevésbé választott fogalmak közül fontosak a „*békés*” és a „*tiszta*” melléktípusok, amelyek az érintetlennek tűnő táj pozitív tulajdonságaiként említhetők.

2. ábra (Erdős hegyi táj) kiértékelése

5. osztály	8. osztály	Gimnázium	Egyetem
szép meleg természetes megnyugtató	megnyugtató-nyugtalanító természetes színes-színtelen békés	hegyes (!) természetes kellemes megnyugtató	színes megnyugtató-nyugtalanító szép
<i>csendes</i>	<i>Gondozott sík (vidéki)-hegyes</i>	<i>érdekes</i>	<i>meleg barátságos hegyes-sík (vidéki)</i>

A képhez választott melléknevek között a megnyugtató minden korcsoportnál szerepel. Nem véletlen, hogy egy erdei séta kellemesen hat az emberi pszichikumra. Ugyanakkor az egyetemisták körében a képen érzékelhető erdőirtás miatt a nyugtalanító fogalmat is többen választották.

Az viszont érdekes, hogy a gimnazisták közül a legtöbben a hegyest jelölték meg, ami a háttérben megjelenő dombvidékre nézve enyhe túlzásnak tekinthető (ugyanazt az egyetemisták közül is bejelölték néhányan).

3. ábra (Kultúrtáj) kiértékelése

5. osztály	8. osztály	Gimnázium	Egyetem
lakott békés hegyes-sík(vidéki) unalmas-érdekes	lakott sík(vidéki)-hegyes művelt unalmas-érdekes mesterséges-természetes	szép-csúnya békés megnyugtató biztonságos barátságos	művelt változatos gondozott
<i>lehangoló nyitott (tágas) művelt-műveletlen</i>	<i>rendezetlen-rendezett</i>	<i>egyedi</i>	<i>unalmas-érdekes tisztá</i>

Az ábráról az általános iskolások legtöbbször a lakott fogalom jutott eszébe. Ezen korosztály tanulóiánál gyakran szerepelt az unalmas, de az ellentéte, az érdekes melléknév is. A felső tagozatban már a művelt fogalmat is kapcsolták az ábrához, ahogyan azt az egyetemistáknál is megfigyelhető, bár közülük nagyjából ugyanannyian választották a változatos és a gondozott fogalmakat is.

Elgondolkoztató az a vélemény, mely szerint egy ilyen táj lehangoló, de az is, hogy egy egyetemistának mi alapján jut eszébe a tiszta fogalom a kultúrtáj fotóját nézve.

4. ábra (Alföld tanyáival) kiértékelése

5. osztály	8. osztály	Gimnázium	Egyetem
sík(vidéki) unalmas csúnya egyhangú	sík(vidéki) unalmas-érdekes egyhangú lakatlan csendes	harmonikus megnyugtató sík(vidéki) csúnya-szép művelt	lakatlan sík(vidéki) békés
<i>nyugtalanító lakatlan művelt</i>	<i>nyugtalanító-megnyugtató száraz</i>	<i>egyhangú lakatlan-lakott</i>	<i>szép-csúnya nyitott</i>

Ennél az ábránál természetesen minden korosztály megjelölte a sík(vidéki) fogalmat. Az általános iskolásoknál sokan választották az unalmas és az egyhangú fogalmakat is. Míg a gimnáziumi tanulók közül legtöbben a harmonikus fogalmat jelölték meg, addig az egyetemisták a lakatlant.



1. ábra. Magashegyi táj (fotó: Karancsi Z.)

Fig. 1. Mountain landscape (photo: Karancsi, Z.)



2. ábra. Erdős hegyi táj (fotó: Karancsi Z.)

Fig. 2. Mountain landscape with forest (ph. KZ)



3. ábra. Kultúrtáj (fotó: Karancsi Z.)

Fig. 3. Culture landscape (photo: Karancsi, Z.)



4. ábra. Alföld tanyával (fotó: Karancsi Z.)

Figure 4. Plain with farm (photo: Karancsi, Z.)



5. ábra. Szavanna (fotó: Karancsi Z.)

Figure 5. Savannah (photo: Karancsi, Z.)



6. ábra. Szahara (fotó: Karancsi Z.)

Figure 6. Sahara (photo: Karancsi, Z.)

Szintén az általános iskolások közül választották a nyugtalanító melléknevet, amely érzést valószínűleg a kevésbé változatos, egyhangú térszín képe váltott ki belőlük. A gimnazisták ugyanúgy választották erre a képre a lakatlant, mint a lakottat. Az egyetemisták közül pedig volt aki ugyanezt a tájat szépnek és volt aki csúnyának látta. Egy egyetemista választotta csupán a nyitott jelzőt, amit a vertikális tértagolás hiánya válthatott ki belőle.

5. ábra (Szavanna) kiértékelése

5. osztály	8. osztály	Gimnázium	Egyetem
meleg száraz csúnya	száraz meleg hegyes-sík(vidéki) természetes	lakatlan meleg természetes száraz	lakatlan meleg
érdekes harmonikus természetes színtelen	kemény barátságtalan	szép	száraz természetes

A látott szavanna képről mindenkinek a meleg és az egyetemisták kivételével a száraz fogalmak jutottak eszükbe. A felső tagozatosok és a gimnazisták már tanultak a szavannáról, ezért számukra a képen látható környezet tekinthető természetesnek. Az ötödikesek egy részének nem tetszett a bemutatott kép (csúnya), míg a gimnazistáknak és az egyetemistáknak is a kiégett vegetáció miatt a lakatlan szó jutott eszükbe.

Néhány véleményben azonban megjelenik az érdekes (5.osztály), a barátságtalan (8. osztály), a szép (Gimnázium) melléknév is.

6. ábra (Szahara) kiértékelése

5. osztály	8. osztály	Gimnázium	Egyetem
meleg száraz lakatlan piszkos-tiszta nyugtalanító	száraz meleg lakatlan érdekes-unalmas csendes	száraz meleg lakatlan csendes	meleg egyhangú száraz lakatlan
nyugtalanító lakatlan művelt	nyugtalanító-megnyugtató száraz	egyhangú lakatlan-lakott	szép-csúnya nyitott

Az ábrához kapcsolt legfontosabb fogalmak minden korcsoportnál a meleg, a száraz és a lakatlan. Többen választották a csendes (8. osztály és Gimnázium), valamint az egyhangú (Egyetem) fogalmakat is. A 8-osok között volt jelölés az érdekesre de az unalmasra is. Az 5-esek közül pedig voltak akik tisztának és voltak akik piszkosnak látták a Szaharát.

Az ábrák minősítése után természetesen tetszés szerint is sorba állítottuk a képeket.

	5. osztály	8. osztály	Gimnázium	Egyetem
Legjobban tetszett	Magashegyi táj (1. ábra) Erdős hegyi táj (2. ábra)	Szahara (6. ábra) Magashegyi táj (1. ábra)	Kultúrtáj (3. ábra) Erdős hegyi táj (2. ábra)	Erdős hegyi táj Kultúrtáj (3. ábra)
Legkevésbé tetszett	Alföld tanyával (4. ábra) Szavanna (5. ábra)	Alföld tanyával (4. ábra) Szavanna (5. ábra)	Magashegyi táj (1. ábra) Szavanna (5. ábra)	Alföld tanyával Magashegyi táj

Összességében elmondható, hogy az erdős hegyi táj (2. ábra) és a magashegyi táj (1. ábra) tetszett a legjobban a megkérdezetteknek. A kisebb létszámú, de képzetesebb gimnazistának és egyetemistának viszont a kultúrtáj (3. ábra) tűnt vonzóbbnak. A 8. osztályosok közül legtöbben a Szaharát választották legjobban tetsző tájnak.

A kérdőívet kitöltőknek legkevésbé az Alföld tanyával (4. ábra) tájkép tetszett, ami azért is elgondolkodtató, mert a legtöbb tanuló az alföldön él, tehát saját környezetüket utasították el, illetve unják. A másik kevésbé tetsző tájtípus a Szavanna (5. ábra) volt, amely véleményben talán az is szerepet játszott, hogy egy kevésbé attraktív (kiszáradt vegetáció) fotót használtunk a felmérésben. Ezért az ún. „szavannaeffektus” a magyar diákok körében nem jött be. A képzetesebb gimnazisták és egyetemisták a magashegyi tájat (1. ábra) is a legkevésbé tetsző tájak közé sorolták.

Végezetül az utazási szokásokkal kapcsolatos kérdéseket tettünk fel.

- *Szoktatok-e kirándulni a családdal?*

A válaszadók nagyobb része (256 fő) természetesen igennel válaszolt. Sajnos 46 tanuló válaszolta, hogy nem.

- *Milyen gyakran szoktatok kirándulni a családdal?*

Szerencsére itt kiderült, hogy az előző kérdésre nemmel felelt tanulók közül, ha ritkán is, azért mégis szoktak kirándulni. A tanulók többsége (160 fő) évente többször. 44 tanuló évente egyszer. 93-an azt jelölték meg, hogy nem minden évben és sajnos 5 tanuló volt, aki nem válaszolt erre a kérdésre.

- *Hova utaztok?*

Erre a kérdésre a nagy többség (218 fő) belföldre, 79-en külföldre és az előző 5 tanuló ezt a kérdést is üresen hagyta.

- *A bemutatott tájképek közül melyiket láttad már a valóságban?*

A felmérésben résztvevők közül csak 2 gimnazista látta az összes tájtípust. 9 tanuló jutott el a Szaharán kívül a többi tájra. Sajnos 8 olyan tanuló is volt, aki a közvetlen lakókörnyezetén (Alföld) kívül még nem volt alkalma más tájtípust megismerni.

Összegzés

A melléknév párokat tartalmazó lista alkalmas azon érzéseknek a megfogalmazására, amelyek egy jellegzetes tájkép látványa során alakul ki bennünk.

A feldolgozott adatok nem mutattak lényeges eltérést az egyes korcsoportok között, bár a szórás a magasabb életkor felé megnövekedett.

Sajnos a „szavanna effektus” nem jött be, de ennek oka vélhetően a kevésbé attraktív szavanna fotóban keresendő.

A tájképi értékek és az emberi pszichikum bonyolult kapcsolatrendszerének további vizsgálata fontos feladat.

Irodalom

Appleton, J. 1975. The Experience of Landscape. Wiley, New York

Barrow, J. D. 1998. A titkok kertje: tájképfestészet és táj. In: Barrow, J. D. A művészi világegyetem. Vincze Kiadó, Budapest, pp. 111- 122.

Karancsi Z.–Kiss A. (2006): Tájesztétikai vizsgálatok a Medves-térség területén: A táj képi szerepe és a tájképélmény értékelése képeslapokon. *II. Magyar Tájökológiai Konferencia* (megjelenés alatt). <http://www.geography.hu/karancsi/>

Karancsi Z.–Horváth G.–Kiss A. (2006): Tájesztétikai vizsgálatok a Medves-térség területén: Egy klasszikus képeslap motívum megjelenítése. – *A III. Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei*, CD, Budapest